

БИБЛИОЛОГИЯТА И ОКАМОВИЯТ БРЪСНАЧ

Александрос Георгиос Балдзис

Разглеждането на библиологията като наука за писмената комуникация, а не просто като наука за книгата очертава контурите на една познавателна област, която може би се намира в положение, подобно на онова, което навремето Чарлз Морис описваше по отношение на семиотиката¹. Това положение се характеризира със специфична троицност и може в известен смисъл да е валидно за статута на библиологията: а) от една страна, тя трябва да се разграничи от останалите науки, които в една или друга степен изследват косвено или непосредствено (но от друга, специфична за тях гледна точка) същия обект; б) от друга страна, в нея трябва да се синтезират определени знания от тези науки; в) накрая, от трета страна, библиологията трябва, ако се изразим малко по-образно, да „си извоюва“ мястото и позицията сред останалите науки, показвайки с какво тя може да обогати техния познавателен „арсенал“.

Несъмнено тази „троицност“ поставя само единия аспект на епистемологическите проблеми на библиологията, а именно нейните отношения към останалите науки. Другият аспект, който може би е другата страна на същата монета, се отнася към процеса на разграничаването и определянето на онази част от действителността, която ще бъде изследвана от библиологията. Може би този аспект в крайна сметка се оказва и определящ за съществуването на библиологията, поне доколкото показва до каква степен дадената познавателна област може да се движи в методологическите рамки, които се очертават от Окамовия бръснач. Все пак, разбира се, тези рамки не трябва да се абсолютизират, особено като се вземат предвид трудностите, които възникват понякога в процеса на дефинирането на дадена проблемна област, както и на гледната точка, от която ще бъде изследвана. Привидната понякога трудност от този род невинаги означава, че се утвърждава множеството без необходимост*. Все пак в случая с библиологията не може да се избегне този въпрос.

I. МЕТОДОЛОГИЧНИЯТ АСПЕКТ

Познавателните проблеми (в случая епистемологичните проблеми на библиологията) както в процеса на своето поставяне, така и в процеса на своето решаване изискват такава философско-методологическа позиция, която да действа като ориентир при изследването. Именно поради това въпросът за библиологията и Окамо-

¹ Morris, Ch. Foundations of the theory of signs, 1938. — In: Writings on the general theory of signs. The Hague, 1971, 17-18.

*„Не трябва без необходимост да се утвърждава множеството.“

вия бръснач следва да бъде разгледан както в онто-гносеологически, така и във философско-исторически план.

Единството и разнообразието на обективната действителност, „информационният взрив“ на нашата епоха, както и породеният от него методологически плурализъм в частните науки са онто-гносеологически предпоставки за процесите на диференциация и на интеграция в науката, при условие че познанието се приема като отражение на тази действителност (както от структурна, така и от съдържателна гледна точка) в нашето съзнание. Гносеологически погледнато, става въпрос за методите на изследването на библиологията, както и за разграничаването на онази гледна точка, от която се разглежда писмената комуникация и която е специфична, характерна само за библиологията.

От друга страна, философско-историческият аспект, който разглежда единството на взаимоотношенията между човека и природата и между хората като образуващо системата на човешката дейност², извежда на преден план отношението между хората, тяхното общуване (отношение, което е едновременно и отношение към тяхната среда), или по-конкретно — проблема за формите на човешкото общуване³. В този смисъл библиологията изпъква като наука за една от формите на общуването.

II. ПРЕДМЕТНИЯТ АСПЕКТ

В светлината на горните констатации, както и в духа на разграничаването на двата плана на епистемологическите проблеми на библиологията, би трябвало да бъдат разгледани на първо място проблемите на взаимодействието между писмената комуникация (или по-правилно „общуване чрез писмеността“) и останалите форми на общуване. Методологичният аспект тук се превръща в предметен: проблемът за Окамовия бръснач и библиологията поставя пред нас предмета „форми на общуване и взаимодействия между тях“. По този начин общата теория за комуникацията се оказва в тясна връзка с проблемите, поставени от библиологията, но все пак си остава проблематично специфичното отношение на библиологията спрямо определената форма на общуването.

От друга страна, очертаването на писмената комуникация като предмет на изследване от специална наука — библиологията, предполага определено вече типологизиране на формите на общуване. Тук възникват въпросите относно критериите на тази типологизация, които се оказват различни за всяка наука в зависимост от предмета на нейното изследване и от нейната методология.

Ясното ограничаване на писмената комуникация се основава върху характера на знаковата система. Този факт поставя последната в центъра на вниманието. Ако изключим въпросите, които възникват

² Маркс, К. Икономико-философски ръкописи от 1844 г. Атина, 1975; Маркс, К., Ф. Енгелс. Немската идеология. Атина, 1979.

³ Известно е, че съществува спор относно понятията „комуникация“ и „общуване“. В случая „комуникация“ се използва като родово понятие спрямо понятието „общуване“. Под „общуване“ тук се разбира специфичен, характерен само за човека вид комуникация.

въз основа на избрания критерий за отграничаването на дадената форма на общуване⁴, естествено може да възникне проблем относно това, по какво се различава библиологическата гледна точка от гледната точка на семиотиката по същия предмет. Известно е, че „животът“ (де Сосюр⁵) на знаковите системи⁶ се изследва от семиотиката⁷. Разграничаването на дадената форма на общуването въз основа на характерната ѝ знакова система би могло да означава, че „главната роля“ при изследването на нейната специфика се отрежда на семиотиката, особено като се има предвид взаимната обусловеност между знакова система и форма на общуване. В такъв случай отношението между библиологията и семиотиката (по-конкретно лингвосемиотиката) се оказва не по-малко проблематично, отколкото например отношението между библиологията и лингвистиката, ако се приеме, че последната изследва както писменния, така и устния език. От тази гледна точка на преден план се извежда отношението „знакова система — форма на общуване“, което може да бъде (и фактически е) изследвано от най-различни аспекти: исторически, икономически, социологически, технически, технологически, както и от тези аспекти, за които вече е казано: философски и семиотически⁸.

Накрая, ако методологическият аспект на действието на Окамовия бръснар в случая с библиологията ни дава основание да заключим, че действително може да става дума за съществуването на наука, изследваща определена форма на общуване (писмената), предметният аспект на същия проблем ни връща към първоначално поставената хипотеза за статута на библиологията. Избраният критерий за отграничаването на дадената форма на комуникация извежда на преден план определен „тип“ изследване, който, функциониращ като „призма“, е следван от останалите аспекти на същата система от проблеми. Колкото по-скоро и по-ясно библиологията изяснява своето отношение към тези аспекти на изследването на общуването чрез писмеността, толкова по-убедително ще се проявява като наука за писмената комуникация.

⁴ Например партитурата може ли да се смята за тип или вид писмена комуникация? Все пак принципът е същият — визуално изобразяване на звука.

⁵ Saussure, F. de Cours de linguistique générale. 5. éd. Paris, 1955.

⁶ Степанов, Ю. Семиотика. С., 1979.

⁷ Според де Сосюр семиотиката изследва „живота на знаците в лоното на общественния живот“ (цит. съч., с. 33). Според Ю. Степанов (цит. съч.) семиотиката е наука за знаковите системи в природата и в обществото, докато Умберто Еко смята, че семиотиката изследва знаковите функции в обществото (A theory of semiotics. Bloomington, Indiana Univ. press, 1977). Следователно казаното тук е до известна степен условно.

⁸ В рамките на този текст не е необходимо да се развият подробно мястото и ролята на всяка една от тези науки в изследването на формата на общуването чрез писмеността. Все пак като пример може да се посочи еволюцията на техническите средства, с чиято помощ се осъществява фиксирането или разпространяването на писмените знаци — проблем изключително исторически, — която еволюция илюстративно показва взаимодействията между знаковата система и формата на общуване, от една страна, а, от друга, културните промени, социалните структури, в (и чрез) които тези промени се осъществяват, психологическите измерения на тези процеси и т. и. (Вж. напр. Donald Jackson. The story of writing. London, Macmillan, 1981.)

LA BIBLIOLOGIE ET LE RASOIR D'OCKHAM

par A. Baltzis

(Résumé)

Elargissant son champ de recherche à l'ensemble de la communication écrite, la bibliologie retrouve la problématique qui fut celle de la sémiologie: il lui faut à la fois se distinguer des autres sciences, tout en assimilant certaines de leurs conclusions avant d'affirmer sa vocation propre. Elle doit d'autre part déterminer ses limites méthodologiques par rapport à la parcelle de réalité qu'elle se propose d'étudier. On retrouve ici cette „loi de parcimonie" énoncée par Ockham, selon laquelle on ne saurait regrouper des entités qu'en cas d'absolue nécessité: la bibliologie ne peut éviter la question de la nécessité de la pluralité.

Les problèmes épistémologiques qui définissent le statut d'une science en caractérisent aussi bien la méthodologie que la philosophie. Se posent alors les questions de la réflexion dans la conscience d'une réalité à la fois polymorphe et en perpétuelle variation, ainsi que de la considération objective des problèmes liés à la communication écrite. Avec l'explosion actuelle de l'information, émergent de nouveaux domaines cognitifs, lesquels impliquent de nouvelles méthodes de recherche relativisant les approches traditionnelles. Il s'ensuit un pluralisme méthodologique, si bien que la communication écrite (comme tout autre type de communication) peut être étudiée sur différents plans.

Mais on ne doit pas oublier que le progrès scientifique est soumis à des lois, elles-mêmes dépendantes de lois plus générales. Si la cognition constitue l'un des aspects de la relation entre l'homme et la réalité qui l'entoure, l'autre aspect de cette même relation est l'action qu'il exerce sur cette réalité dans le but de la transformer. Ainsi, méthodologie et philosophie se déterminent réciproquement, ce qui, en soulignant la dimension objective de la communication écrite, éclaire le problème du statut de la bibliologie comme *processus* en relation dialectique avec les autres sciences.

A partir du moment où la communication écrite devient l'objet d'une science spécialisée, se pose la question *objective* d'une typologie des formes de communication et des indices à retenir (on sait que chaque science définit ses propres critères en relation tant avec sa méthodologie qu'avec l'objet étudié). La différence spécifique qui caractérise la communication écrite — élément d'un système en interactions avec les autres éléments de ce système — pourra se trouver éclairée par une théorie générale des systèmes: on comprendra mieux, par exemple, la relation entre bibliologie et sémiologie, ou entre bibliologie et linguistique. D'autre part, les rapports entre systèmes de signes et formes de communication pourront à leur tour être étudiés sur les plans les plus divers (historique, technique, technologique, psychologique, économique, sociologique, philosophique...).

La recherche fonctionne comme un prisme: chaque nouvelle découverte entraîne successivement de nouvelles relations. C'est en affirmant sa spécificité que la bibliologie apparaîtra comme la science de la communication écrite.